

Opis

Zagroda Kurpiowska w Kadzidło to niewielkie muzeum typu skansenowskiego, usytuowane przy Trasie Mazurskiej w miejscowości Kadzidło. To urokliwe miejsce, będące oddziałem Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce, zostało po raz pierwszy udostępnione dla zwiedzających w 1991 roku. Zagroda na Kurpiach zwana była siedliskiem, a prezentowany w skansenie typ samotniczy, powstawał na tzw. koloniach i wykształcił się pod koniec XIX wieku na skutek komasacji gruntów. Siedliska zwykle przybierały kształt wydłużonego prostokąta. Układ budynków w zagrodzie był harmonijny: naprzeciwko domu stała stodoła, a po bokach umieszczano z jednej strony spichlerz, z drugiej oborę, zwaną także chlewikiem. Domy kurpiowskie zwrócone były zawsze szczytem do drogi i oddzielone od niej małym ogródkiem kwiatowym lub warzywnym. Nieodłącznym elementem każdej zagrody była studnia z żurawiem.

Domy na Kurpiach zwane były izbami. Budowano je w konstrukcji zrębowej z bierwion sosnowych łączonych w narożach na „rybi ogon”. Kryto je dwuspadowym dachem jętkowym słomianym. Charakterystyczną ozdobą dachu były wydłużone i skrzyżowane wiatrownice, profilowane na różne kształty rogów, zwane śparogami. Szczyty od strony drogi zdobione były szalowaniem. Wyjątkowy charakter nadawały chałupom kurpiowskim korony, czyli drewniane, często z fantazją rzeźbione gzymsy zawieszane nad oknami.

Zagroda Kurpiowska składa się z zespołu budynków.

Chała z Golanki – dom o konstrukcji zrębowej, szerokofrontowy, asymetryczny, z dośrodkowym systemem grzewczym. To typ chałupy z tzw. izbetką, który upowszechnił się w I poł. XIX wieku.

Wejście do domu znajduje się od strony podwórza i prowadzi do obszernej sieni z klepiskiem, w której znajdują się różnego rodzaju sprzęty użytku domowego: żarna, balia z tarą do prania, koryto do oprawiania świń oraz wirówka do miodu. Drzwi po prawej stronie prowadzą do dużej izby, która zadziwia swoją obszernością i wystrojem. Duży piec do wypieku chleba po lewej stronie tworzy po przekątnej ze świętym kątem tzw. układ diagonalny. Na okapie kuchni ustawione jest pieczywo obrzędowe – byski i nowe latka, wypiekane w okresie od Nowego Roku do Święta Trzech Króli. Chlebowe jelonki, baranki i kózki miały chronić posiadaną trzodę oraz przynosić pomyślność w hodowli. Święty kąt na Kurpiach urządzały były w rogu izby. Składał się ze stołu pokrytego haftowanym obrusem, krzyża zwanego pasyją, zdobiących go pionowych bukietów z bibuły oraz obrazów świętych nadwieszanych nad stołem. Ściany izby zdobione kurpiowskimi wycinankami lelujami, gwiazdami i ptakami, nadają jej niezwyklej dekoracyjności. W izbie kurpiowskiej meblami najczęściej spotykanymi były: malowana skrzynia, krzesła i taborety z wyplatany siedziskiem ze słomy, łożnik, wąskie łóżko oraz ława z ruchomymi plecami. Blisko łóżka umocowane jest osobliwe urządzenie, które dla niejednego zwiedzającego stanowi zagadkę – chodzik dla dziecka.

Kolejne pomieszczenie to alkierz, w którym znajduje się ekspozycja urządzeń związanych z tkactwem. Zajęcie to niegdyś popularne na Kurpiach, nierzadko stanowiło poważne źródło utrzymania. Duże krosna będące podstawą wyposażenia każdego kurpiowskiego domu, stawiane były zwykle przy oknie. W alkierzu obejrzeć można krosna, kadłubki, kijanki do klepani lnu, talki, wijaki, motowidła itp. Obok wyjścia do kolejnego pomieszczenia znajduje się mebel zwany ślabanem. Jest to ława do spania z wysuwaną z boku szufladą służącą do poszerzenia legowiska.

Trzecie pomieszczenie to kuchnia zwana także izbetką. Znajduje się w niej piec grzewczy jak i chlebowy, oraz wszelkie potrzebne meble i sprzęty. W tym miejscu, a nie w dużej izbie skupiało się przez cały rok życie rodzinne. Izbetka służyła także najstarszym członkom rodziny, którzy mogli w niej dożyć spokojnej starości.

Studnia z żurawiem – nadal wszechobecna w krajobrazie Kurpiowszczyzny. Budowę zagrody rozpoczynano od wykopania studni. Wykop obudowywano zrębowymi ściankami, które zabezpieczały od osuwania się ziemi i nadawały jej estetyczny wygląd. Żuraw stanowił rozwidlony samorodnie u góry pień, mocno wkopany w ziemię i umocowany nad rozwidleniem drag. Od najwyższego punktu dragu mocowano kulkę z haczykiem na wiadro, natomiast jego drugi koniec obciążany był dodatkowym drewnem. Była to jedna z najwygodniejszych form umożliwiających czerpanie wody ze studni.

Spichlerz – budynek gospodarczy z 1921 roku, przeniesiony z miejscowości Łodziska. Spichlerz na Kurpiach zwany był świronkiem. Był to drugi po domu budynek w zagrodzie starannie i ze smakiem wykończony. Świadczy o tym m. in.: szczyt zdobiony szalowaniem i profilowanymi śparogami, podcień wsparty na słupach oraz drewniana podłoga, nie pojawiająca się już nigdzie indziej prócz domu. Spichlerze służyły niegdyś do przechowywania zboża, dlatego

stawiane były na dużych kamieniach polnych, co miało zapewnić odpowiednią wentylację pomieszczenia i ochronę zbiorów przed szkodnikami. Prezentowany w zagrodzie spichlerz jest budynkiem zrębowym, wąskofrontowym, z podcieniami. Zgodnie z dawnym przeznaczeniem obecnie znajduje się w nim ekspozycja prezentująca naczynia do przechowywania zboża (toki, kadłuby, kadłubki, plecionki) oraz narzędzia do jego przetwarzania (cep, stępy ręczna i nożna).

Kuźnia z Brzozowej – wybudowana w 1928 roku. To wąskofrontowy budynek na planie zbliżonym do kwadratu, zrębowy, kryty dachówką ceramiczną, z charakterystycznymi wrotami prowadzącymi do wnętrza. W kuźni znajduje się palenisko zwane kotliną wykonane z cegieł, duży skórzany miech dostarczający powietrza, kowadło, stół oraz koryto na wodę. Liczne narzędzia (młoty, kleszcze, gwintownice itp.) oraz wyroby kowalskie tworzą klimat kurpiowskiej kuźni. W oryginalnym czynnym pomieszczeniu kuźni od 2010 roku odbywać się będą warsztaty i prezentacje rękodziela kowalskiego.

Drwalnia z Kurpiowskich – niewielki drewniany budynek na planie kwadratu, o konstrukcji mieszanej, kryty dwuspadowym daszkiem, służący do przechowywania drewna.

Ule kładowe – są świadectwem bartniczej przeszłości i pszczelarskiej tradycji Kurpiowszczyzny. Bartnicy należeli do jednych z pierwszych mieszkańców puszczy. Zakładali barcie w wydrążonych pniach drzew sosnowych lub dębowych i hodowali dzikie pszczoły. Na skutek obalenia drzewa przez burzę, bartnicy zabierali uszkodzone barcie do zagrody, by z czasem zaadoptował je jako ule. W ten sposób narodziło się pszczelarstwo. Ekspozowane w zagrodzie ule kładowe usytuowane na tyłach chałupy z Golanki stanowią dopełnienie zagrody kurpiowskiej.

Chata z Brzozowego Kąta – dom o konstrukcji zrębowej, szerokofrontowy, asymetryczny. Charakteryzuje go niewielki ganek. Chata została zaadoptowana jako sala oświatowa. Odbywają się tutaj liczne warsztaty oraz lekcje dla dzieci i młodzieży.

Chata z Tatar – zbudowana w 1946 roku. Obecnie mieszczą się w niej biuro muzeum, kasy oraz sklepik z regionalnymi wydawnictwami. Jej układ, konstrukcja i wykończenie jako pierwsze wprowadzają zwiedzających w świat kurpiowskiej wsi. Droga od niej prowadzi do zagrody.

Zrekonstruowany **maneż** oraz nowa **scena** zostały zaaranżowane i dostosowane do oryginalnych obiektów zagrody. Wykorzystywane są podczas warsztatów i kiermaszy, imprez i wielu widowisk odbywających się w Zagrodzie Kurpiowskiej w Kadzidle.

W nocy 30/31 lipca w Zagrodzie Kurpiowskiej wybuchł tragiczny w skutkach pożar. Jego przyczyną było celowe podpalenie. Bezwrotnie utracone zostały cenne obiekty architektury drewnianej wraz z wyposażeniem. Spaleniu uległy:

Stodoła z wozownią – dwuszęsekowy budynek gospodarczy, o konstrukcji zrębowej, szerokofrontowy, zbudowany w II poł. XIX wieku, przeniesiony z miejscowości Tatary. Szęseki to przeciwległe pomieszczenia przedzielone klepiskiem, służące do przechowywania zboża w różnej postaci: snopów, słomy lub siana. Ściany oddzielające sąseki od klepiska zwane były zasiecznicami. Posiadały one charakterystyczne otwory pozwalające na umieszczanie snopków w sąsiekach. W stodole można było obejrzeć dawne narzędzia, przyrządy oraz urządzenia służące do uprawy roślin, a także dawne środki transportu, np. wóz drabiniasty. Do wschodniego szczytu stodoły dostawiona była zrekonstruowana wozownia, w której znajdowała się m.in. bryczkę i sanie.

Obora – rekonstrukcja zrębowego budynku gospodarczego, zwanego na Kurpiach chlewem, z trzema pomieszczeniami przeznaczonymi kolejno dla bydła, koni i świń. W pomieszczeniach obory znajdowały się ekspozycje nawiązujące do tradycyjnych zajęć ludności kurpiowskiej. Pierwsze pomieszczenie zagospodarowano na olejarnię. Na szczęście obiekt ten ocalał z pożaru i będzie ekspozowany w odrębnym budynku. Był to niegdyś popularny wiejski zakład świadczący usługi w zakresie tłoczenia oleju. W skład wyposażenia olejarni wchodzi metalowa prasa, palenisko do podgrzewania zmielonego ziarna oraz liczne naczynia (koryto, buńki, metalowe garnki, wiadra). Prezentowany typ prasy upowszechnił się w ostatnim ćwierćwieczu XIX wieku i stanowił młodszy typ z metalową głowicą, który wyparł stasze drewniane prasy.

Olejarnia. Mechanizm funkcjonowania - Olejarnie były często miejscem spotkań ludności wiejskiej, która przychodziła

ze swoim ziarnem roślin oleistych, uprzednio w domu poddanym wstępnej obróbce w stępie ręcznej lub nożnej. Uzyskany półprodukt mieszano najpierw w drewnianym korycie z ciepłą wodą, a następnie podgrzewano na palenisku, uważając, żeby się nie przypaliło. Podgrzaną półpłynną masę wyciskano na podręcznej korbowej prasie, aby oddzielić łuski ziarna od płynnej substancji, która spływała do wiadra wyścielonego w płótno lub sukno. Zawiniętą ciepłą maź umieszczano w gnieździe prasy, poddawano naciskowi tłoka i w ten sposób uzyskiwano klarowny olej, strugą wyciekający z niewielkiej objętości rurki.

Niestety z pożaru nie ocalał warsztat bednarski i stolarski, znajdujący się w trzeciej części obory.

Stodoła – podobnie jak stodoła z Tatar była to konstrukcja zrębowa. Budynek został przeniesiony do skansenu z miejscowości Surowe w 2009 roku i znajdował się tam do dnia pożaru.

W roku 2016 Muzeum przystąpiło do odbudowy zniszczonych w wyniku pożaru obiektów. Do skansenu w Kadzidle przeniesiona została drewniana obora z Jeglijowca. Jest to obora trójdzielna o podobnych wymiarach do spalonej obory. W przyszłości znajdzie się tam ekspozycja dotycząca hodowli zwierząt gospodarskich na Kurpiach.

Na rok 2017 zaplanowane zostały prace związane z odbudową pozostałych obiektów. Dwie stodoły o konstrukcji zrębowej zostały wytypowane w terenie i czekają na zmianę lokalizacji.

Kalendarz imprez w Skansenie:

I tydzień czerwca – warsztaty etnograficzne „Ginące zawody”. Po raz pierwszy zorganizowane w 2001 roku do dziś cieszą się ogromną popularnością. Trwają od 3 – 4 dni. Dzieci i młodzież a także dorośli od najznakomitszych twórców regionu mogą nauczyć się jak wykonać wycinankę, pisanekę i byśka, spróbować swoich sił w hafcie, tkactwie, rzeźbie i garncarstwie, a także poczuć smak prawdziwego chleba pieczonego na liściu chrzanu.

III niedziela czerwca – „Wesele Kurpiowskie” to trzydniowy festiwal folklorystyczny z inscenizacją tradycyjnego obrzędu ślubnego i zwyczajów weselnych na Kurpiowszczyźnie. Co roku w przeglądzie kapel i zespołów ze swoją własną regionalną lub narodową interpretacją wesela występują także zespoły krajowe i zagraniczne. Imprezie towarzyszy kiermasz sztuki ludowej i wyrobów gastronomicznych.

I niedziela września – „Niedziela Kadzidlańska” to jesienna impreza odbywająca się w Kadzidle od 1978 roku. Prócz prezentacji osiągnięć instytucji, placówek regionalnych i różnych organizacji kulturalnych odbywa się tzw. „Turniej Wsi”, a także kiermasz sztuki ludowej.